

Og bellis, den blomst, som altid er først på pletten, · den får så røde øjne i påskeøstens vind, · som krænger den på vrangen og pjusker den på retten, · så den ad jorden strækker sin lille kolde kind *Jeppe Aakjær* (8). Forårets pibekraver, · påskens små præster · klumper sig sammen · for den lange grå blæst · gennem natvåde haver, · hvor et solstrejf er gæst *Mogens Garde* (9); de står med blodstænk, som om et drama · er gennemlidt i sin lidenhed. · · Du er en blidhed, som alle kender. · Du vækker den uden sang og lyd. · Du vækker den, for du er så lille, · og derfor hedder du tusindfryd *Tom Kristensen* (10). Der drysses hvidt på plænen grønne skrud *Olaf Hansen* (11), fugtige, drømmende parker, hvor plænerne · hvidner af tusindfrydvrimlen *Birthe Arnbak* (12), som blanke knapper i barnets trøje · står tusinddyder i ring og rad *Jeppe Aakjær* (13). Tæt prikket skræntens side · af bellisflokkens hvide, · små bellis står i klynger · som glade alfebørn *Vilh. From Bartrumsen* (14), som blide klokkers lyd · det klinger: tusindfryd. · Og sindet fanger glæde · af disse spinkle, spæde · småblomsters gule knapper · i silkefrynset klæde *Chr. Hvid Simonsen* (15).

Vi danser i skare · på mark og skrænt · med stivede klare · små skørter i blæsten *Valdemar Rørdam* (16). Skær tusindfryd sig bly i duggen bader, · en jomfru med fine jomfrulader *Anders J. Eriksholm* (17). Alt var den lille bellis stået op. · Hun pjasked rundt i lyserød pyjamas · med nøgne fødder i det våde græs *Sigfred Pedersen* (18); dér vokser blide bellis i det piblende græs, · som små naive piger, der stoler på Gud, · at han engang gør hver engelig skønjomfru til brud (a), hvide bellis, der står klumpvis som fortrolige veninder · i de dybe, bløde plæner (b) *Thorkil Barfod* (19). Som præstedøtre, der har grædt, · står bellis midt på plænen · og bader øjets røde rand · med støvregn fra fontænen *Harald H. Lund* (20).

Rundt i græsset står små tusindfryd · som hvide dryp fra himlens hvide skyer *Vigge Stuckenberg* (21); græsset dækkes · af den hvide vrimmel · af tusindfryd · som blomstrer tusindfold. · O, jordens opadvendte stjernehimel *Piet Hein* (22), bellis i græs som et stjernestøv *Thøger Larsen* (23); grønsvær, stjernet · af millionvis hvide tusindpiger! · Hvide og røde stråleblade kranser · guldsolen inderst i hver blomsterkreds. · · Af græsset gror, · levende, blomstrende, den stjernevrimmel, · som salmen hvælver om vor mørke jord. · Det er i paradiset blomstermark · han sidder her ved sine søstres side. · · Snit hjertet op, når han er død: længst inde, · hvor fars tro hånd og

mors tro øjne våger, · dér vil du se de tusindpiger skinne · vidunderligt som dybets stjerne-tåger *Valdemar Rørdam* (24).

Tiåret 1911–20 nævnes tusindfryd 56 gange i 185 danske digteres poesi (25).

Valdemar Rørdam, Tusindfryd (16).

LITTERATUR: (1) 65 13/5 1954; (2) 23 52f; (3) 755 230; (4) 730c 139 sml. 730d 95; (5) 556c 21; (6) 788 3,1917,140; (7) 463f 6,39; (8) 1002g 12; (9) 294c 48; (10) 492h 20; (11) 335 42; (12) 39c 17; (13) 1002h 11f; (14) 50 11; (15) 826 7; (16) 789q 29–31; (17) 219 9; (18) 707b 22; (19) a 48 16; b 48c 71; (20) 561g 18; (21) 868b 18; (22) 725 26/6 1951; (23) 530e 20; (24) 789u 22f; (25) 665k XII.2.

Røllike, *Achillea*

ALMINDELIG RØLLIKE, *Achillea millefolium*, har meget findelte blade og tæt halvskærm af små kurve med 4–5 hvide randkroner; meget alm. på marker, enge, ved veje, gærder osv. En afart med røde blomster dyrkes i haver som prydblant (1).

Røllike o. 1425ff (røllicke, røllikæ) måske beslægtet med at rulle og hentyder da til de kru-sede, findelte blade. Færøerne: *røllikur* o. 1780ff. *Tusindpitteurt* 1678 oprindelig til tusindfryd (s. 304), *tusindblad* og *tusindgod* o. 1700, *bækhumle* 1762, 1793 og *jordhumle* 1772, 1820, anvendt til ølbrygning jf. *gedebrygger* 1793–1856, *gedebrygger* SVJylland o. 1870 sml. nedenfor, *fårerøllike* 1867 – dyrenavnene nedsættende. *Bækrøllike* Jylland o. 1890, *rugrøllike* især Sønderjylland med Als og Ærø, *teblomst* Sønderjylland, *vællingblomst* ved Ribe, *sødgrød* Als og *sødvælling* VLolland (nogle planter har lyserøde blomster); *brystnellike* Ringkøbingegenen o. 1880, anvendt mod brystlidelser og til ølbrygning: *brygger* SVJylland o. 1870–80, *smørbrygge* Varde o. 1870, *kærnebryge* VJylland o. 1880, *gærbrygger* VJylland; *katas* Ringkøbing o. 1870 måske til kattears = katterøv; *fattigkarl* ved Silkeborg, Herning, skyldes de grålige blomster; *gam-melmannd* øerne i Limfjorden, *kattepersille* Nyborgegenen. *Bregmyler* og *remylle* ØFyn er fantasinavne; *uægte boghvede* Skodsborg NSjælland; *fattigfolks vasketøj* Frederikssundegenen, sml. s. 312; *vejrøllike* Nyord, *kødblomst* Lolland om planter med rødlig blomster; *stærke Mads* Bornholm o. 1870 og *røvsnerpe* Bornholm, anvendt mod diarré (2).

Alm. røllike var i ældre tid et besværligt ukrudt i kornmarker (3). Man fandt en røllike i Egtvedpigens kiste fra bronzealderen (4):

Da livet og dets glæder hun forliste,
som hilsen fra den sommer, der fo'r hen,
man lagde dig i Egtvedpigens kiste

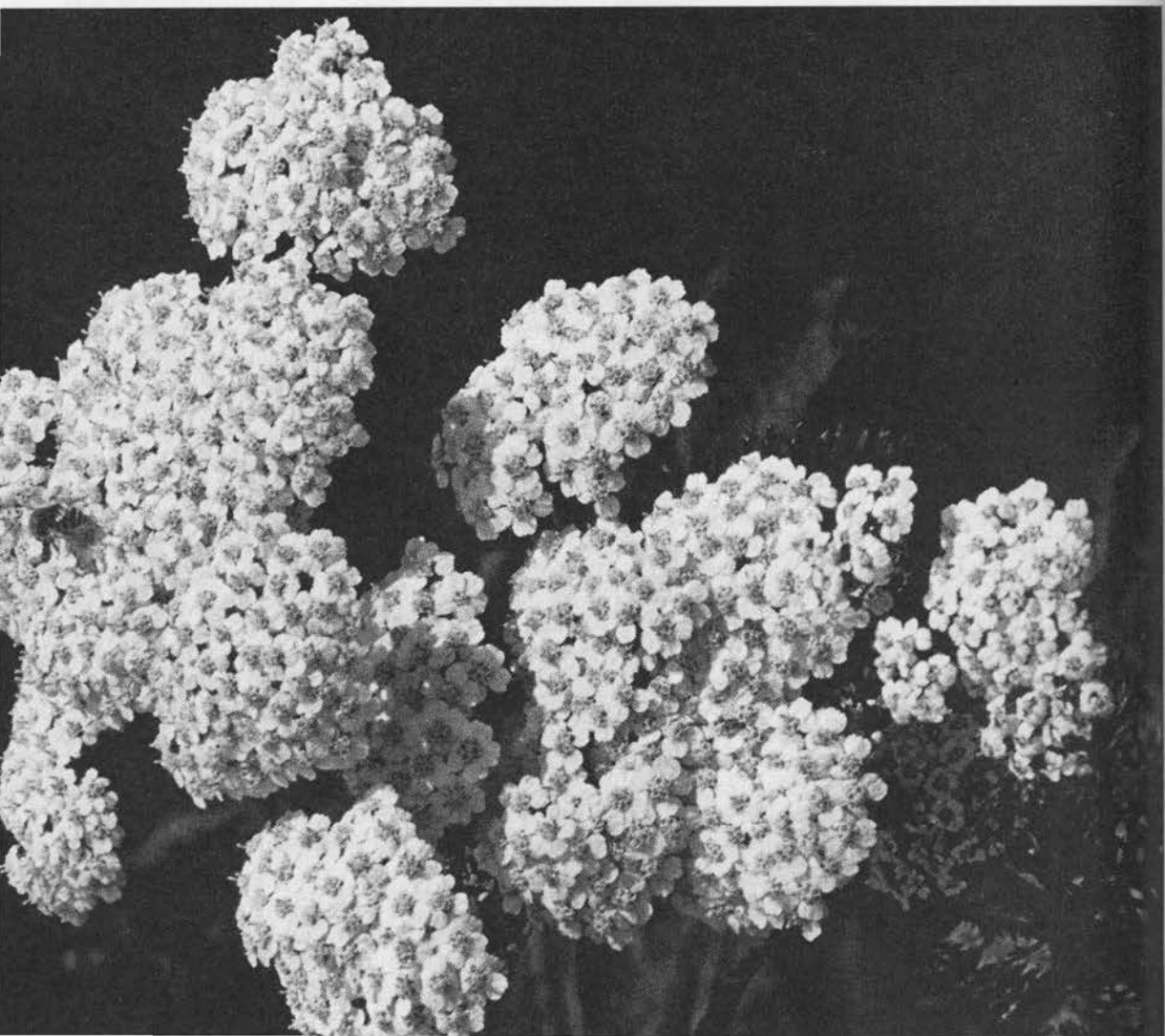
Johs. Boolsen (5).

Efter at græsmark er taget til kornager, kommer mange rølliker i sæden, men for hvert år færre og flere og flere kamilleblomster. »Heraf er nogle landmænd bragt på den mening, at rølliker forvandles efterhånden til kamilleblomster, dette er dog lige så vanskeligt at tro som at havre bliver til byg og hejre til rug« (1761; 6), sm. bd. 1.

NYSERØLLIKE 1793ff, *Achillea ptarmica*, bliver højere (25–60 cm), har smalle skarpt savtakkede blade og større kurve med 7–10 hvide randkroner. Hyppig ved grøfter, på enge og marker.

Hvid rejnfan 1648–1800-t, Fyn o. 1870, *vild bertram* 1648, *bertram* 1631, 1664 – roden smager omtrent som *bertram* (*Anacyclus*); *nyseurt* 1767, Fyn o. 1870, frisk eller tørret skal planten forårsage nysen, se nedenfor; *sumprøllike* 1836, *præstekrave* 1821, Alborgegnen o. 1870; *fattigkarl* ved Ringkøbing og Give o. 1870, *fattigbørn* o. 1900 er ringagtende, *gammelmand* eller *-mænd* og *skraldte* Ringkøbing, *tevandsblomst* ved Mariager o. 1870 og *tevandsknægt* Mors; *agerbrune* Løkken NJylland 1910, *stor røllike* Salling o. 1870, *hovedpineblomst* Fyn, *bertramsurt* Lolland, Møn, se ovenfor. (7).

Røllike. (ES).

Røllikens gråhvide farve har givet den øgenavnet »fattigfolks vasketøj«. Træsnit af Knud Gamborg i Illustreret Tidende 24-5-1868.

LITTERATUR: (1) 398 1806,876; (2) 689 1,13-16; 751 148; (3) 443 133f; (4) 655 2,1929,199f; (5) 88 35; (6) 696 11; (7) 689 1,16f.

LÆGEMIDLER

1400-t (Harpestræng?): vinafkog drikkes mod krampe og dysenteri; den knuste plante, æggehvite og honning bindes på sår, trækker urenheder ud og stiller smerten (1). Anvendes med smør til omslag på smertende lemmer, blandet med eddike til drik for blæresten, knuste frø lægges på svagsynede øjne, på sår den knuste urt og denne blandet med salt (2); frøene koges med bævergejl og eddike til drik, der standser diarré (3).

Christiern Pedersen 1533: saften drikkes mod koldfeber = malaria (78b), hermed gnides smertende tand (13a), næseblødning stilles, når plantens saft drikkes eller man blot lugter til planten (10b), øl- eller vinafkog drikkes mod og saften pålægges hæmoroïder (53a), blandes med kogt flæsk til sårplaster (80a).

Henrik Smid 1546ff (4); vindekokt af røllike alene eller med andre urter og drukkert læger alle sår og kvæstelser, uddriver levret blod, spolorm og gift, stiller diarré, »barbererne véd, hvorledes denne urt skal bruges til plaster og salve, thi den læger, tørrer og renser alle sår«; frisk røl-

like lagt på friske sår får dem til at heles som var de syet sammen; stiller som omslag for kraftig menstruation.

Simon Paulli 1648, 86, 112: næsten en af de bedste urter, som læger sår o.a. skader, renser uden smerter, den kan stille »hele kroppens blod og blodgang«, et afkog kan drikkes mod for voldsom menstruation. Bønderne tager røllike, når de i slagsmål bliver hugget eller skåret af kniv eller af vanvare lemlæstes, blander den ituhakkede urt med flæsk og lægger det på såret, »straks løber skaden sammen og bliver helet og lægt uden nogen videre bekostning«. Nogle kvinder mener, at et afkog har hjulpet dem mod at abortere. Vand destilleret af planten dræber og uddriver indvoldsorm. Stikkes et frisk afplukket blad i næseborene, begynder næsen at bløde. – De tørre og knuste blade af nyserøllike »kan komme en til at nyse« og er derfor brugbare, når man ikke har noget andet medikament for hovedets sygdomme; de grønne knuste blade som omslag fjerner gule eller blå pletter og sår efter stød, slag og fald.

Alm. røllike (blomster) og nyserøllike (roden) anføres i farmakopeen 1772, begge droger sælges stadig på apoteker. Alm. røllike har styrkende, krampestillende og sammensnerpende egenskaber (1806; 5), te af bladene stiller krampe

Røllike var et gammelkendt middel til at hele sår og skader efter et raskt slagsmål. Stik af J. J. G. Haas. Kobberstiksamlingen.

og modvirker således mavepine og ophørt vandladning (1856; 6). Nyserøllike anvendes som nysemiddel og mod tandpine (1806; 5).

Røllikete hjælper mod »hidsige sygdomme« (Bornholm 1756; 7), klog mand i Rindum rådede patient med lammelse til at bade sig i et afkog af røllike og humle (8). Dekokt af blade og blomster er et middel mod nervesvækkelse og krampe (9), man drikker røllikete for dårlige nerver (10) og gift (Slesvig, Sønderjylland, V. Lolland; 11), som omslag mod gift og hovedsmerter anvendes blomster og blade sat på spiritus og tilsat sæbe (12), smertende led gnides med røllike og smør (13).

Røllike stiller det ganske legemes blodflod, hvorfor man skal drikke et afkog i vand for dysenteri og mod for voldsom menstruation (14), øl- eller vandafkog mod for stærk menstruation (1785; 15), unge piger med »mavepine« (ophørt menses) drikker te af røllike eller vejbred (Vorgod; 16); røllike er god for blegspot (NVJylland; 17), planten indgår i blodrensende te (14). Man har drukket røllikete mod leverlidelser (18) og forgiftninger (VJylland; 19), nyrelidelser, nyregrus (Fyn, NVSjælland; 20), blodig urin (13), ufrivillig vandladning (10), som urindrivende dekokt (Himmerland o. 1890; 21), anvendt teen til

siddebad for blærelidelse (Rømø o. 1880; 22) – endvidere mod mavesmerter, diarré (23) og med andre planter sat på brændevin mod kolik (24).

Tørret røllike ryges for astma (Bov Sønderjylland o. 1880; 25) eller man drikker te af blomsterne (Lyø; 26), den hjælper også mod forkølelse (VJylland, Vendsyssel; 27), langvarig hoste (Slesvig o. 1900; 28), i Thy brygges teen af nyserøllike (29). Et dekokt er drukket mod tæring = tuberkulose (30) og lungelidelser (1837; 31), eddikeafkog af røllike og krusemynte for blodspytning (32).

Mod tandpine: roden tygges fastende (6), tanden gnides med plantens saft (1624), munden skylles med dekokt, knust røllike fjerner den smertende tand (33). Blomsterne kommer i »krydderposen«, der opvarmet lægges over gigtsmerter, tandpine m.m.

Røllike er bestanddel af jyske bønders sårplaster (o. 1660; 34), den friske knuste urt bindes på sår (1761; 35) eller tørret røllike blandet med æggehvite eller flæsk (36), gåsefedt (1500-t; 37), grøn røllike stegt i fedt lægges på frostsår (1816; 38); klog mand i Ulfborg VJylland rådede patient til at bade bensår med røllikevand og røllike kogt med krusemynte (39), klog kone i Krarup Fyn vaskede skinnbenssår med te af røllike,

korbendikt og safran (40). Røllike stiller blødnings efter hug og afskrabning (41), er komponent i salve på hundebid (o. 1820; 42); ømme hævede fødder bades med dekocht af hele planten (Slesvig; 43), røllike lægges på betændelse efter rosen (Ringkøbingegnen; 44) og banket sammen til en kage på bullenskab (Røsnæs; 45), linnedklud vædet med udtræk i kogende vand af frisk røllike bindes på betændelser (Skernegnen o. 1880; 46), klog mand i Rindum lagde røllike på betændt hånd, dårligt ben, blodforgiftet finger, badede fnat, ringorm og ansigt opsvulmet efter bistik med te af røllike og vistnok malurt, omtrent samme middel brugte han mod ischias (47). Røllikete er drukket som blodrensende mod eksem (Sønderjylland; 48) og anvendt til salve på samme (VLolland; 10), på børns hovedudslæt lægges knust røllike og usaltet smør (1837; 31), røde øjne bades med udtræk af røllike og jordbærurt (49). Vinafkog af nyserøllike drikkes og planten lægges på maven og omkring anus for hæmoroïder (50), men kvinder skal være forsigtige med at drikke afkoget, det kan »forvolde standsnings i andre funktioner« (1837; 31). Røllikete nævnes som omslag på »hæmoroïdal kolik« (51).

Nyserøllike. (HV).

Foder indeholdende røllike mener man er sundt for kvæget, det værner mod adskillige sygdomme, men brød forurenede med røllike får en »underlig og ond smag« (1767; 52). Hele urten plukket omkring midsommer 24/6 og tørret giver et dekocht til kvægvask mod skab, eller man kan lægge de kogte planter på stedet (1761; 53). Finskåren røllike brunet i madfedt gnides på syge kopatter (Fyn 1800; 54), afkog renser og læger kvægets sår (1837; 31). Man har givet kvæg med blodsyge og diarré kogt røllike (1785; 15), tre rølliker på smørrebrød for koens blodpis, røllike og vejbreknopper kogt i eddike for alle kalvens sygdomme (55). Røllike nævnes blandt midler for fårets sygdomme (56).

Færøerne: bladene giver en blodrensende te, hakkede blomster kogt i tælle eller usaltet smør en balsam på åbne sår (1800; 57). Røllikete drikkes mod blegstot og indvoldsorm, bladene stikkes i øre mod tandpine (58).

LITTERATUR: (1) 343 266; (2) 15 17,54,58,64f,68; (3) 348c 105; (4) 841 1577,63; (5) 398 1806,773f og 1821,875; (6) 32 63; (7) 178 9,1942,27; (8) 328f 2,138; (9) 328f 1,215; (10) 107 1948; (11) 161 1906/23:3309; 634 12022 (o.1880); 107 1948; (12) 187 10; (13) 328f 1,201,205; (14) 488 o 281,283; (15) 488 6,1883,375; (16) 634 10481; (17) 903 273; 634 12206 (v.Lemvig o.

1875); (18) 790 1,1941,249; (19) 161 1906/38:2419; (20) 519 96; 684 203; (21) 634 18537; (22) 634 12951; (23) 328f 1,96; 494 340 (o.1880, m. ingefær); 634 16683/24 (Slesvig m. malurt), 12077 (VJyll. o.1880); 865 195; 822 151; 107 1948; (24) 328f 1,46; (25) 634 12022; (26) 278 1939,43; (27) 634 12077,15149; (28) 634 13473/11; (29) 379 1957,188 (o.1880); (30) 941c 167; 107 (Sønderj.); (31) 718 1837,122f; (32) 488 o 108; (33) 82 81,107; (34) 445 1828,4,6; (35) 696 12; 718 1837,122f; 32 1856,63; (36) 488 o 197f; 328f 2, 95; (37) 885 12,1935-36,188 (Løjt s.); (38) 485 52; (39) 328f 2,20,22; (40) 107 1962; (41) 187 10; (42) 273 199; (43) 161 1906/23:3401; (44) 634 13462; (45) 914 1,248; (46) 634 12248; (47) 328f 2,136f; 634 12356; (48) 520 35; (49) 488 o 218; (50) 328f 2,19 jf. 488 6,1883,377 (1785); (51) 408 10; (52) 977 160; 488 9,1888,76; (53) 696 13; (54) 273 179; 161 1906/23: 1022; (55) 83 174,267; (56) 83 292; (57) 518 208f; (58) 752 49,66,104.

ERSTATNING FOR TE, HUMLE, TOBAK OG KÅL

Det er om foråret almindeligt at lave en te af bladene (1761; 1), i Jylland blev rølliken meget brugt som erstatning for kinesisk te (2), hele knipper hang til tørre i vinduerne; før den kinesiske te kom i brug og for at spare drak man hver dag »røllikevand« i talrige hjem, evt. blan-